20.2.2024

Talousvaliokunta

Lausunto ”KAA 4/2023 vp Sähkön hinta kuriin”

RE: Talousvaliokunta perjantai 23.02.2024 klo 11.00 / KAA 4/2023 vp / Asiantuntijapyyntö

Kiitän mahdollisuudesta lausua kansalaisaloitteesta 4/2023 ”Sähkön hinta kuriin” ja totean että näen kansalaisaloitteessa ehdotetut radikaalit muutokset sähkömarkkinan perusteisiin riskinä hyvin toimivalle järjestelmälle ja kestävälle energiamurrokselle ja siten suhtaudun kriittisesti kansalaisaloitteen ehdotuksiin. Tarkemmat perusteet tässä lausunnossa.

Suomen sähkömarkkinan toimivuus

Sähköjärjestelmän keskeiset tavoitteet ovat energian saatavuus (luotettavuus), saavutettavuus (edullinen hinta) sekä kestävyys (kasvihuonekaasupäästöt ja muut kestävyysindikaattorit). Suomessa nämä tavoitteet on saavutettu erinomaisesti; kuluttajien maksama sähkönhinta on yksi Euroopan edullisimmista, 33 % alle EU:n keskiarvon. Ostovoimaan suhteutettuna suomalaisten kuluttajien maksama sähkönhinta on EU maiden halvin, noin puolet EU:n keskiarvosta.[1] Suomessa tuotetun sähkön kasvihuonekaasupäästöt olivat vuonna 2022 keskimäärin 55 g/kWh[2], EU keskiarvon ollessa 251 g/kWh[3]. Sähköjärjestelmän kestävyys on siten myös merkittävän hyvä verrokkimaihin verrattuna. Samalla sähköjärjestelmän luotettavuus on maailmanlaajuisesti erittäin hyvä, eikä tuotantokapasiteetin riittämättömyydestä aiheutuvia keskeytyksiä ole Suomessa koettu.

Kuten edellä on kuvattu, toimii suomalainen sähköjärjestelmä erinomaisesti keskeisillä tavoitteilla mitattuna. Siten on merkittävä riski, että kansalaisaloitteessa ehdotettu radikaali muutos markkinajärjestelmään muuttaisi hyvin toimivan järjestelmän perusfundamentteja siten, että tavoitteiden täyttyminen olisi epävarmaa. Toisaalta nykyinen avoin sähkömarkkina perustuu eurooppalaiseen lainsäädännön viitekehykseen[4], minkä vuoksi sen muuttamisen juridiset mahdollisuudet ovat myös hyvin rajalliset.

[1] Eurostat. https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy_prices/enprices.html
[2] https://www.fingrid.fi/sahkomarkkinainformaatio/co2/
[3] European Environmental Agency. https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/daviz/co2-emission-intensity-14#tab-chart_7
[4] https://energy.ec.europa.eu/topics/markets-and-consumers/market-legislation/electricity-market-design_en

LUT-yliopisto
LUT University

lut.fi

Yliopistonkatu 34
FI-53850 Lappeenranta

Mukkulankatu 19
FI-15210 Lahti

tel +358 294 462 111

Y-tunnus 0245904-2
ALV/VAT FI 02459042

Samalla on hyvä huomata, että Suomeen on tulossa todella suuret teollisuusinvestoinnit puhtaan siirtymän myötä[5]. Yksi keskeisiä perusteita sähkömarkkinan avaamiselle on ollut houkutella yksityisiä investointeja toimialalle. Nämä puhtaan siirtymän investoinnit luovat Suomeen merkittävästi uutta teollista toimintaa ja siten hyvinvointia. Investointiympäristön radikaali muutos voisi riskeerata näiden investointien toteutumisen.

Edellä kuvattua taustaa vasten näen kansalaisaloitteessa ehdotetun perusteellisen muutoksen sähkömarkkinaan sisältävän merkittäviä riskejä, jotka voivat vaikuttaa negatiivisesti sekä sähköjärjestelmän keskeisiin tavoitteisiin että puhtaaseen siirtymään.

Sähkön hinta

Kuten edellä on todettu, Suomessa on yksi Euroopan matalimmista sähkön hinnoista. Vuonna 2023 keskimääräinen verollinen Suomen hinta-alueen tukkumarkkinahinta oli 7 snt/kWh (sis alv)[6]. Pörssisähkösopimuksella ostavan kuluttajan hintaan tulee lisäksi 0,3–0,5 snt/kWh vähittäismyyjän välityspalkkio. Edellä kuvattu hinta on kaikkien vuoden tuntien keskiarvo, mikäli kulutusta painottaa edullisemmille tunneille, voi keskihintaa pienentää tästä merkittävästi, riippuen kulutuksen ohjausmahdollisuuksista. Energiakriisin ollessa pahimmillaan vuonna 2022 oli em. tukkumarkkinahinta Suomessa 19 snt/kWh; merkittävästi korkeampi kuin vuonna 2023, mutta energiakriisi iski silti Suomeen selvästi lievemmin kuin useisiin muihin Euroopan maihin[7]. Edellä kuvattu Suomen hyvin toimiva sähkömarkkina sekä fossiilisen energian suhteellisen vähäinen käyttö suojasivat meitä energiakriisin pahimmilta vaikutuksilta.

Edellä kuvatut hinnat ovat keskihintoja, käytännössä hinta vaihtelee tunneittain. Korkea hinta kuvastaa tuotannon niukkuutta (esim. vähäistä tuulivoimaa) ja ohjaa kulutuksen pienentämiseen. Tämä varmistaa, että sähköjärjestelmän elinehto, eli tuotannon ja kulutuksen tasapaino säilyy joka hetki. Ilman kulutusta ohjaavaa hintavaikutusta tasapainon ylläpitämiseksi tulisi rakentaa merkittävästi varavoimakapasiteettia, jonka kustannukset laskutettaisiin luonnollisesti sähkönkäyttäjiltä. Siten vaihteleva hinta ja sen ohjaama joustava kulutus pienentävät kuluttajan maksamaa sähkönhintaa pitkällä aikavälillä. Huomattavaa on myöskin, että paljon mediahuomiota saavat hintapiikit ovat vain yksittäisten tuntien hintoja, eivät energian keskiarvohintoja.

[5] https://ek.fi/tutkittua-tietoa/vihreat-investoinnit/
[6] Datan lähde: Nordpool
[7] https://acer.europa.eu/sites/default/files/2022-05/ACER's%20Preliminary%20Assessment%20of%20Europe's%20high%20energy%20prices%20and%20the%20current%20wholesale%20electricity%20market%20design.pdf

Edellä olevaan perustuen voidaan todeta, että jos hintaa rajoitetaan, tulee samalla rajoittaa myös määrää, jotta tuotannon ja kulutuksen tasapaino ylläpidetään. Jotta hintakattomekanismi olisi yhteensopiva rajat ylittävän eurooppalaisen sähkömarkkinan näkökulmasta, tulisi se olla yhtenevä koko markkina-alueella, ei vain yksittäisessä jäsenvaltiossa.

Mitä tulee aloitteessa mainittuun kriisinajan hintoihin, on ehdotuksessa Euroopan Parlamentin ja Neuvoston Asetukseksi[8] lisätty 66a artikla, jossa määrätään kohtuuhintaisen energian saatavuudesta sähkön hintakriisin aikana. Ehdotuksen mukaan Komission julistaessa alueellisen tai unionin laajuisen sähkön hintakriisin, voisivat jäsenvaltiot soveltaa kohdennettuja julkisia toimia sähköntoimitusten hinnoitteluun. Siten energian hintakriisin aikaiselle hinnoittelun sääntelylle on muodostumassa eurooppalainen lainsäädäntö, minkä vuoksi kansallisen lainsäädännön laatiminen tähän olisi päällekkäistä lainsäädäntöä.

Markkinavalvonta

Huolimatta edellä kuvatuista nykyisen sähkömarkkinan positiivisista puolista, on järjestelmässä kuitenkin hintamanipulaation riski, kuten alan tutkijat ovat mediassa esittäneet[9]. Mahdollista hintamanipulaatiota ei ole voitu todentaa, mutta johtuen siitä, että markkinadataa ei ole tutkijoiden saatavilla, tutkimuksissa ei ole myöskään voitu osoittaa, että markkinamanipulaatiota ei ole tapahtunut. Markkinadataa tulisi antaa mahdollisimman paljon luottamuksellisesti tutkimuskäyttöön. Tieteellisessä tutkimuksessa käytetään usein sensitiivistä dataa (esim. terveystiedot), joten tietoaineiston luottamuksellisuus ei ole pätevä syy sille, että tietoa ei luovuteta tutkimuskäyttöön. Tämä avaisi myös mahdollisuuksia tarkastella laajemmin sähkömarkkinamallin ominaisuuksia ja simuloida erilaisten markkinasääntöjen mahdollisia vaikutuksia.

Edellä oleva ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tutkijat hoitaisivat markkinavalvonnan tehtäviä. Onkin varmistettava, että Energiavirastolla on riittävät resurssit markkinavalvonnan hoitamiseen. Tässä on hyvä huomata valvonnan suoran ja epäsuoran kustannuksen ero. Suomessa käytetään talvipäivänä keskimäärin 300 000 MWh/d sähköenergiaa. Yhden euron (€/MWh) hinnan nousu tukkumarkkinahinnassa tarkoittaa 300 000 eur lisäkustannusta yhden päivän aikana. Tällä rahalla voidaan maksaa 2-3 asiantuntijan vuosipalkka. Siten markkinavalvontaan sijoitettu kustannus on hyvin pieni verrattuna mahdollisen hintamanipulaation aiheuttamiin kustannusvaikutuksiin.

[8] Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus asetusten (EU) 2019/943 ja (EU) 2019/942 sekä direktiivien (EU) 2018/2001 ja (EU) 2019/944 muuttamisesta unionin sähkömarkkinoiden rakenteen parantamiseksi
[9] https://yle.fi/a/74-20071102

Yhteenveto

Suomessa sähkön hinta on yksi Euroopan edullisimpia, sähkön saatavuus erinomaisella tasolla, sekä energiajärjestelmän päästöt erittäin matalat. Tämä mahdollistaa puhtaaseen ja edulliseen energiaan perustuvat Suomen teollisuushistorian suurimmat investoinnit. Nykyinen sähkömarkkinamalli on siten osoittanut toimivuutensa, minkä vuoksi näen kansalaisaloitteessa ehdotetut radikaalit muutokset markkinan perusteisiin riskinä hyvin toimivalle järjestelmälle ja kestävälle energiamurrokselle.

Yllä olevasta huolimatta markkinavalvonnan tehtävänä on varmistaa, että markkinamanipulaatiota ei tapahdu. Tässä keskeistä on varmistaa riittävät resurssit toimialaa valvovalla viranomaisella sekä avata dataa luottamuksellisesti tutkijoiden käyttöön.

Samuli Honkapuro

Digitally signed by Samuli Honkapuro
Date: 2024.02.20 15:17:03 +01'00'

Samuli Honkapuro
Professori, energiamarkkinat
LUT yliopisto